

ČEMU SE Hnutí DUHA VĚNUJE V OCHRANĚ PŘÍRODY

JAN SKALÍK, JAROMÍR BLÁHA, JIŘÍ KOŽELOUH, MARTIN REXA A FILIP BAŤA

JAN SKALÍK

Zabývá se kampaní Zachraňme lesy s cílem změn lesního a mysliveckého zákona.

JAROMÍR BLÁHA

Expert na lesy, divokou přírodu a ochranu samovolných procesů v národních parcích.

JIŘÍ KOŽELOUH

Vede program Ekonomika zaměřený na transformaci energetiky a odpadového hospodářství.

MARTIN REXA

Věnuje se ochraně zemědělské půdy, krajinným prvkům a související české a mezinárodní politice.

FILIP BAŤA

Koordinuje dobrovolníky a dobrovolnice Hnutí DUHA a připravuje Týdny pro krajinu.

Hnutí DUHA bylo založeno v roce 1989. S ochranou přírody a krajiny jsme systematicky začali už záhy poté a v roce 1994 byly tyto aktivity sjednocené do programu Lesy. Ten od začátku sledoval dvě linky. Ochranu a rozšiřování divočiny a zároveň šetrné hospodaření v ostatních lesích. K tomu jsme později přidali i téma ochrany zemědělské krajiny a program Lesy rozšířili na program Krajina. Zároveň se v Hnutí DUHA věnujeme energetice a ochraně klimatu, odpadovému hospodářství a podpoře šetrné spotřeby, které se ochrany přírody také často dotýkají. Ochranu přírody již 34 let řeší časopis Sedmá generace, který vydáváme, pobočný spolek Šelmy i naše místní skupiny Bílé Karpaty, Brno, České Budějovice, Jeseníky, Karlovarsko, Olomouc a Ostrava.

PALETA TÝDNŮ PRO KRAJINU

V letošním létě vyrazíme společně se stovkou dobrovolníků již po dvacáté sedmé na Týdny pro krajinu. Sedmidenní pracovní-vzdělávací akce se zaměřují především na podporu přirozené obnovy lesů a udržitelného zemědělství. Každý z osmi letošních turnusů bude od základů jiný: někde spolupracujeme s Agenturou ochrany přírody a krajiny ČR, jinde se správami národních

parků, chráněných oblastí, soukromými vlastníky lesů i zemědělských usedlostí. Pomůžeme Živému regionu na Dobrodružném statku a v Sociálním podniku Jasan. Lesní turnusy budou v Městě Albrechtice, chráněných krajinných oblastech Jeseníky a Beskydy, Národním parku Šumava, na Kutinách a v Radějově. Věnujeme se přitom kosení a hrabání druhově bohatých luk, údržbě bezlesí v dobrodružných podmínkách větrných polomů i přírodních památek, ochraně horských luk s hořci či ochraně mladých stromků, ošlapu trávy kolem sazenic, natírání semenáčků jeřábů a jedlí, opravám oplocenek a budování tůní, hrazení odtokových kanálů v rašelinistích, označování doupných stromů pro hnízdní ptáků, prosvětlování lesů či restauračnímu managementu. Je toho celá paleta. Cílem je nejen samotná pomoc přírodě, ale hlavně vzdělávání lidí, kteří na vlastní kůži zažijí, proč a jak je třeba krajinu chránit. Se stejným cílem pořádáme už od roku 1999 vícedenní vzdělávací exkurze do divočiny Národních parků Šumava a Bavorský les, kde lidé prožijí divokou přírodu. Od loňského roku jsme exkurze do divočiny rozšířili do Národního parku České Švýcarsko, na Křivoklátsko a do Jizerskohorských bučin.

Přírodu máme v Hnutí DUHA i na stěnách. Foto: Tomáš Uhnák

ROZŠÍŘENÍ MÍST PRO DIVOKOU PŘÍRODU

Ochrana přírodních procesů se v devadesátých letech neuplatňovala jako samozřejmost v národních parcích a rezervacích, kde by měla být primárním cílem. V krajině, která byla kvůli železné oponě téměř nedotčená, čelil tehdy vznikající Národní park Šumava kontroverzi ohledně kácení kůrovcem napadených stromů. Vnímali jsme ji jako precedentní i pro ostatní chráněná území, a proto tam upřeli pozornost. Bez obhajoby pravidel, které se s národními parky váží, by se z Šumavy postupně stal nejprve dřevařský lesnický podnik, a pak lunapark. Cesta k obhajobě toho, že máme nechat přírodně cenných procesům místo, byla trnitá - podali jsme desítky podnětů České inspekci životního prostředí, vydali nespočet tiskových zpráv a politických i úředních jednání, monitorovali v terénu, třikrát jsme přistoupili k nenásilné blokáde kácení. Nakonec se spor o divočinu a zástavbu přenesl do Parlamentu. Několikrát se i díky veliké podpoře veřejnosti podařilo odvrátit útok na ochranu Šumavy, a pak i všech národních parků. V roce 2017 se díky kampani *Zachraňme národní parky* podařilo přesvědčit poslance, že cílem národních parků je zajištění nerušeného průběhu přírodních dějů v jejich přirozené dynamice na převažující ploše území národních parků.

Už v roce 2010 jsme přitom zveřejnili publikaci *Okna do divočiny v české krajině* a v ní popsali, jak by měla vzniknout soustava území ponechaných samovolnému vývoji. V kampani *Česká divočina* jsme pak hledali taková místa mimo stávající zvláště chráněná území. Podkladem byla *Analýza podmínek na území ČR z hlediska biodiverzity a vhodnosti pro ponechání samovolnému vývoji*. Výsledek by nyní měla přinést implementace Strategie EU pro ochranu biologické rozmanitosti do roku 2030, mezi jejímiž cíli je zajistit přísnou ochranu na 10 % rozlohy EU. O jejím naplnění jednáme s AOPK ČR a MŽP.

Právě nyní se zároveň otevírá další epizoda diskuze o poslání národních parků. Svazy obcí národních parků mají zájem využívat zvýšených přínosů z turismu, který je se značkou národních parků spojený. Již mnohem menší zájem však mají na tom respektovat omezení ochrany přírody, která jsou pro zachování jejích hodnot potřebné. Věnujeme se tak nadále vyvažová-

ni těchto pohledů. A zároveň je zřejmé, že pokud se za ochranu přírody národních parků nepostaví ta část veřejnosti, které na zachování regionů s nejcennější přírodou v Česku záleží, bude se jejich přírodní stav zhoršovat.

LEPŠÍ PÉČE O HOSPODÁŘSKÉ LESY

Klíčovým faktorem ovlivňujících stav našich lesů jsou nadměrné stavy spárkaté zvěře. Proto se už dlouho věnujeme myslivecké legislativě a podpoře návratu velkých šelem. V roce 2002 se nám podařilo ve spolupráci s ČSOP a SVOL v Parlamentu odvrátit schválení návrhu „mysliveckého státu“ a naopak Výbor pro životní prostředí podpořil dobrý návrh nového mysliveckého zákona. Při následných jednáních se podařilo vyjednat kompromis, dohody ale tehdy podrazil předseda Zemědělského výboru Jaroslav Palas (později se stal předsedou Českomoravské myslivecké jednoty) a Sněmovna schválila kočkopsa s označným zákonem o myslivosti. V letech 2009 jsme pak vedli kampaň proti tunelování s. p. Lesy ČR. Ministr Šebesta (ČSSD) zrušil vypsané megatendry, které by rozparcelovaly LČR největším těžbařským firmám. Úspěch to byl jen částečný, po volbách nový ministr Fuchsa (ODS) megatendry v upravené mírnější podobě prosadil.

Na předchozí práci jsme pak navázali s kampaní *Zachraňme lesy*. V jejím rámci jsme spolu s vědci a odborníky připravili *Plán pro zdravé lesy*, který obsahuje 53 konkrétních návrhů na zlepšení stavu lesů: od zmenšení holosečí, přes ponechávání mrtvého dřeva v lesích a prodloužení lhůt umožňujících přirozenou obnovu lesů až po jasnější zadání pro státní podnik Lesy ČR, aby chránil přírodu.

Většina naší práce přitom spočívá v tom, aby Plán pro zdravé lesy nezůstal v šuplíku. Bavíme se s úředníky, politiky i politiky i lidmi v terénu, abychom dosáhli prosazení potřebných změn. V roce 2019 se tak díky kampani, do které se zapojily desítky lidí, podařilo při novelizaci lesního zákona prosadit zákaz privatizace státních lesů a povinnost ponechávat při těžbě v lesích potřebné množství těžebních zbytků a starých stromů na dožití a k zetlení. Podobně při aktuální novelizaci mysliveckého zákona se podařilo v koalici spolu s ASZ, Pro Silva Bohemica, ČSOP, ČSO, SVOL a SVLHP prosadit zásadní paragrafy o stanovení míry lovu dle velikosti škod, kterou zvěř na obnově lesa dělá.

Kromě mysliveckého zákona se letos ale znovu mění i zákon o lesích. Přidali jsme se tak ke čtyřem desítkám jiných míst, které jej Ministerstvu zemědělství připomínkovali,

Na Týdnech pro krajinu v Beskydech jsme kopali tůně pro obojživelníky. Foto: Jana Kloučková Kudrnová

s rekordním počtem 57 podnětů. Přestože se totiž ministerstvo v posledních letech zaklíná tím, že lesy vstříc měnícímu se klimatu adaptuje, ve skutečnosti tomu nadále brání.

Stav lesů se totiž zlepšuje spíš samovolně - ostatně jak by taky ne, když uhynuly ty nejzranitelnější a nejrizikovější monokultury. Do lesů se tak dostává víc listnáčů, mnohdy však jen proto, že není dostatek smrkových sazenic. V roce 2022 se vysázelo větší podíl smrků, než o rok dříve, kvůli celkovému růstu výsadby i nejlépe v absolutních číslech za posledních dvacet let. Upozorňování na tuto metriku vyvolalo odpor, protože je fakt, že celkově podíl listnáčů roste. Aby klesal, ale není snad ani fyzikálně možné - a roste tak pomalu, že se odolných a skutečně pestrých lesů ještě desítky let nedočkáme.

ZEMĚDĚLSTVÍ

Dobře viditelným výsledkem naší práce je Adresář farmářů, tedy mapa ekologicky zaměřených zemědělců, které si mohou lidé vyhledat ve svém okolí, a odebírat tak od nich místní a šetrně vyrobené potraviny. Ve spolupráci s Asociací místních potravinových iniciativ také mapa ukazuje i místa komunitou podporovaného zemědělství.

S dlouhodobě ubývající polní biodiverzitou a rychle narůstajícími dopady klimatických změn jsme se rozhodli více zaměřit také na systémovou stránku problému. Zemědělské dotace tvořící významnou část příjmu zemědělců a ovlivňující tak jejich rozhodování, jsou klíčovou součástí tohoto problému. Dlouhodobě totiž udržují jinak neživotaschopný nynější stav. Na druhou stranu, pokud by byly vhodně nastavené, podpořily by potřebnou změnu.

V letech 2020-2022 jsme se proto zapojili do příprav Společné zemědělské politiky (SZP) i českého Strategického plánu SZP. Naše kampaň *Tohle žeru* formulovala požadavky na podporu obnovy stabilní a pestré krajiny, ekologického zemědělství a životem kypící půdy. Výzvu Za zdravou a pestrou krajinu podepsaly desítky tisíc lidí a spolupracovali jsme s dalšími organizacemi, jako je Česká společnost ornitologická, Nadace Partnerství a WWF. V Monitorovacím výboru Strategického plánu SZP jsme v posledních měsících zaměřili pozornost na podporu stabilních krajinných

85 733 signatářů z kampaně *Zachraňme lesy* žádá ministerstvo o lepší lesní zákon.
Foto: Petr Zewlak Vrabec

prvků, tedy mezí, mokřadů či remízků. Vyžádali jsme si vznik meziresortní pracovní skupiny a v ní se snažíme odstranit bariéry, které odrazují od tvorby krajinných prvků a od péče o ně.

Hodnotit úspěchy je vzhledem k vývoji posledních měsíců obtížné. Zemědělské dotace v novém programovém období doznaly mnoha pozitivních změn, jakkoli omezených a nedostačujících k tomu, aby problémy krajiny řešily. Byly zavedeny nové podmínky a opatření, jako je například vylučování částí ploch pro mimoprodukční funkce krajiny, a v krajíně tak vznikly desetitisíce hektarů potenciálně prospěšných ploch. V rámci dobrovolných ekoschémat vzniklo přes tři tisíce hektarů ochranných pásů kolem vodních toků, které je chrání před splavem půdy a pesticidů. Od podzimu 2025 by měla začít platit přísnější protierozní pravidla.

Politický vývoj ve světě v kombinaci s dopady klimatických změn v některých zemích vedl na začátku tohoto roku k mohutným zemědělským protestům. Evroptští i čeští politici zareagovali bohužel nechvalně - významnou část ekologických opatření zrušili. Velmi nejistý byl i osud důležitého evropského nařízení na obnovu přírody. Kolik se z dosaženého pokroku podaří zachránit je tedy ještě otázkou. Je však zřejmé, že česká krajina i zemědělství bez výrazných změn tváří v tvář současným výzvám neobstojí.

AKCELERAČNÍ ZÓNY

Hnutí DUHA se od svého založení zabývá energetikou a usiluje o snižování závislosti na fosilních palivech. Od začátku také propojuje ochranu klimatu a ochranu přírody. Proto usilovalo o zachování limitů těžby hnědého uhlí v severozápadních Čechách. Jejich prolomení by nenávratně zničilo nejen domovy lidí, ale také krajinu a její přírodní i kulturní hodnoty. Dnes se však už můžeme dívat do budoucna a výzvou je rozvoj obnovitelných zdrojů. Prosazujeme jejich co nejrychlejší rozvoj, protože pro přírodu je hlavní hrozbou globální změna klimatu, v jejímž důsledku dochází ke kolapsu ekosystémů a ztrátě přirozených biotopů. A toto riziko pomáhají větrné a fotovoltaické elektrárny - pokud jsou umístovány s respektem k přírodě - snižovat, neboť výrobou čisté elektřiny bez skleníkových emisí nahrazují tu z uhlí či zemního plynu. Ze stejného důvodu podporuje Hnutí DUHA, stejně jako české ekologické organizace sdružené v asociaci Zelený kruh a Klimatické koalici, vymezení takzvaných akceleračních zón pro větrné elektrárny. Ty mají být na místech s nejmenším dopadem na přírodu, povolování tam má trvat maximálně jeden rok a půjde hlavně o dohládkování podmínek. Je to totiž právě délka povolování staveb, která v ČR běžně překračuje sedm a více let a představuje tak jednu z hlavních bariér rozvoje větrné energetiky.

Spolupracujeme na Živém regionu i ve Velkých Hostěrádkách. Foto: Martin Matěj

V České republice - kde máme tragicky nevyužitý potenciál výroby z větru a zároveň pálíme miliony tun uhlí ročně - je potřeba zrychlení výstavby větrných turbín zcela zásadní. A to nejen proto, že poskytují levnější elektřinu, ale právě i ve vztahu k ochraně přírody.

Zrychlený rozvoj větrných, ale i solárních, elektráren v naší krajině je tedy správná strategie. Samozřejmě pokud bude respektovat ochranu přírody a krajiny, tedy

ochranu lokalit, kde by věže a turbíny ohrozily právě například hnízdičích či migrujících ptáky, nejpřísněji chráněná území či cenné kulturní památky. Ale samozřejmě také musí být chráněna běžná obydlí lidí a další potřeby společnosti. Jednoznačně budou nutné kompromisy, větrné elektrárny nebudou neviditelné a budou mít vliv na okolí. Ale s bouráním domů a přerýpáním krajiny kvůli uhlí se jejich výstavba opravdu nedá srovnávat. Jiné to také je

z hlediska neopomenutelné účasti místních lidí a odborných spolků při vymezování zón a stanovení podmínek v nich. Místo dohadování o každé stavbě je však nutné domluvit se na začátku, a pak hlavně dohlížet na dodržování pravidel. Klíčové je totiž faktické dosažení maximální doby povolování větrných elektráren dvanáct měsíců v akceleračních zónách a dvacet čtyři mimo ně.

Na krajinu však opět musíme myslet i ve spojitosti s lidmi. Spolu se startem komunitní energetiky a sdílení elektřiny se otevře zcela zásadní příležitost, aby lidé žijící v budoucích akceleračních zónách měli z otáčení lopatek ve větru i praktický užitek. Pokud se domácnosti, místní firmy či obce domluví s investorem, kterým ostatně mohou být třeba právě ony samy, mohou od něj dlouhodobě odebírat elektřinu a chránit se před cenovými výkyvy nevyzpytatelného trhu. A třeba by jim mohl pomoci i stát a sdílení elektřiny v akceleračních zónách podpořit slevou na distribučním poplatku či poplatku za podporované zdroje. Za svoji účast v první linii energetické transformace si to přece zaslouží.

S finančním příspěvkem Evropské unie prostřednictvím projektu BESTbelt.

BESTbelt

With financial support of the European Union